

Joana Ulinauskaitė-Mureikienė

Likimo išbandymai

*Įėjau į savo amžių netikėtai –
Tartum lašas į didžiulį okeaną,
Juk tai tu supi mane ir mėtai,
Mano amžiau, okeane mano.
Justinas MARCINKEVIČIUS*

1944 metų vasarą buvo paskelbtas Lietuvos vyrų šaukimas į sovietų armiją. Nedaug vyrų atvyko į šaukimo punktus. Daugelis ėmė slapstytis namie įrengtose slėptuvėse, bėgo į miškus. Į miškus kovoti su okupantais išėjo ir daug buvusių Lietuvos karininkų, ir tie, kas nesusitaikė su okupacija. Sovietų kariuomenės būriai juos gaudė, prievarta ėmė į kariuomenę, siuntė į tolimiausius Rusijos kraštus. Be Sovietų kariuomenės, susikūrė milicija ir jų pagalbininkai, žmonės juos vadino stribais. Kareiviai, stribai apsupdavo ūkininkų namus, kuriuose slapstėsi lietuviai vyrai, miškus, bunkerius. Pagavę žiauriai kankino, siuntė į kalėjimus, žudė, palaikus išniekindavo miestelių aikštėse, prie bažnyčių, neleisdavo palaidoti. Tada visoje Lietuvoje prasidėjo ginkluotas pasipriešinimas. Kiek man buvo žinoma, jam vadovavo LLA – Lietuvos laisvės armija, įsikūrusi dar vokiečių okupacijos metais.

Vis daugiau vyrų išeidavo į miškus, steigėsi, ginklavosi būriai. Juos vadino miško broliais, partizanais, žaliukais, o rusai – banditais. Tų, kurie išėjo į mišką, artimuosius trėmė į Sibirą, kišo į kalėjimus, kankino, kad išduotų partizanus. Žmonės buvo labai sunerimę, būrėsi prie radijo imtuvų, klausė nors ir slopinamo, tuomet taip vadinto „Amerikos balso“ ir kiekvieną dieną laukė vis žadamo greito išvadavimo.

Pats gražiausias Lietuvos jaunimas turėjo išeiti į miškus, sulįsti į bunkerius po žeme, kiekvieną akimirką galėjo žūti nuo stribų ar rusų kareivių kulų, būti išniekinti miestelių aikštėse.

Į pasipriešinimą įsitraukė daug Lietuvos gyventojų: mokytojų, studentų, mokinių,

jie padėjo partizanams maistu, vaistais, ryšiais. Kūrėsi pagrindinės organizacijos, pagrindinės mokinių kuopelės.

Mes, „Aušros“ ir IV gimnazijų mokiniai, taip pat įsitraukėme į šį pasipriešinimą. Kiekvieną vasarą ir visas atostogas praleisdavau Veprių miestelyje, kur gyveno mano dėdė Jonas Kuodis. Partizanai dažnai lankydavosi pas jį. Pusbrolis Vladas vadovavo Veprių mokyklai ir turėjo ryšių su partizanais. Jis mane supažindino su Stasiu Morkūnu, vadovavusiu Didžiosios kovos „Vėtros“ partizanų būriui. Jie leido laikraštėlį „Tikroju keliu“, kurį aš veždavau į Kauną ir platindavau suaugusiems ir mokiniams. Per susišaudymus su rusais ir sribais miškinius sužeisdavo ir jiems labai reikėjo tvarsliavos ir vaistų.

Mano draugė Danutė Smilgaitė turėjo ryšį su Seredžiaus apylinkių partizanais. Su partizanu slapyvardžiu Lydeka susitikdavome partizanų ryšininkės Aušros bute. Jis atveždavo LLA leidžiamą laikraštėlį „Laisvės kovotojas“. Tada aš ir įstojau į LLA, man buvo duotas Rasos slapyvardis. Mes platindavome spaudą, iš gydytojo Vlado Majausko, pagrindinio mūsų vadovo, gaudavome laiškus, vaistus, tvarsliaavą; ją reikėdavo nugabenti į kaimą. Antroje Kauno ligoninėje dirbo seselė Verutė, buvusi vienuolė; ligoninės tualete ji man perduodavo ryšulėlį tvarsliavos ir vaistų. Važiuodavau į kaimą perduoti pusbroliui, o jis – į mišką. 1945 metų vasarą buvau supažindinta su jaunu ryšininku Juliuku, su juo susitikdavome kine, ir seanso metu perduodavau ryšulėlį vaistų, o jis man – laikraštelių.

Vaistų, tvarsliavos dar gaudavome iš medicinos seselės Majauskienės, dirbančios Aleksoto poliklinikoje, ir iš seselės Gražinos, dirbančios Žaliakalnyje esančioje ligoninėje. Vaistus, laiškus per ryšininkus perduodavome į mišką, o iš jų gaudavome spaudą ir platinome Kaune. Kelis kartus reikėjo perduoti iš Aušros ginklą. Jį nešdavau krepšelyje po sportbačiais.

Kartą namo grįžau labai vėlai. Mama iškratė mano krepšelį ir rado ryšulėlį

laikraštėlių ir ginklą – mauzerį. Kaip ji tada verkė, kaip prašė užbaigti šią veiklą, bet aš kartojau, kad einu tėvo keliu ir keršiju už visus kitus nukankintus. Mama laikraštėlius sudegino krosnyje, ginklą įmetė į šulinį, o aš prižadėjau veiklą nutraukti. Bet po kelių dienų vėl ėjau su laikraštėliais ir siuntinėliais.

Vakarais ir naktimis su drauge siūdavome 12 cm pločio žalius partizanams ant rankovių rišamus raiščius, ant jų išsiuvinėdavome raides LLA ir trispalvę. Mūsų gimnazijos kapelionas buvo Mokinių bažnyčios kunigas Juozas Stankevičius. Dažnai mes, mokiniai, pas jį į namus užeidavome pasikalbėti, knygų pasiskolinti. Per išpažintį pasakiau, kad meluoju mamai ir kodėl. Jis liepė mudviem su Danute užėiti pas jį pavakare. Ilgai kalbėjomės. Jis įrodinėjo, kad čia ne mūsų, o vyrų darbas, mes jaunos, mums reikia gerai mokytis, o ne kovoti. Privedė prie didelio pasaulio žemėlapiu, parodė, kokia Lietuva maža, palyginti su Rusija. Esą mes nieko nepasieksime, tik žūsime pačios kalėjimuose, lageriuose ir įklampinsime savo šeimas. Jis sakė – reikia laukti, viską nuspręs laikas ir pasaulis.

Išėjome su skaudančia širdimi, kad taip mylimas kapelionas mūsų nesupranta. Ir mamos nesupranta, ir mokytojai: jie prašė mūsų, mokinių, neįsitraukti į pogrindžio veiklą.

Mes iš visos širdies tikėjome savo teisumu – juk darome kilnų darbą. Nors ir girdėjome, ir žinojome, kad suiminėjami mokiniai, bet mus vedė patriotizmas, romantika. Ir nors kai kurie jaunesni mokytojai jau brukė mokiniams sovietinę propagandą, mokėjo prisitaikyti, bet mums ji buvo svetima, ir nepasidavėme. Senesni mokytojai visai sukosi nuo kalbų apie sovietinės santvarkos gerovę, pasiekimus, stengėsi daugiau tylėti ir dėstyti tik savo dalyką. Tada nesupratome, kad partizaninės kovos – ne romantika, o žiaurus, baisus karas, kur sunku suprasti, kas savas, kas svetimas. Daug partizanų stengėsi nepatekti į saugumiečių rankas, nes žinojo, kokias kančias reikėtų iškentėti – patekę į apsuptį susisprogdindavo. Bet ne visi turėjo tokią valią. O patekę į saugumą buvo žiauriai kankinami. Ar visi

galėjo ištvirti? Juk žmogaus ištvėrmė irgi turi ribas. Ne visi ištvėrė, gal kai kurie pasakė tai, ko nereikėjo pasakyti. Po tardymų, kankinimų likę gyvi buvo siunčiami į specialius sugriežtinto režimo lagerius, kuriuose šaltis, badas, pažeminimai, sunkus darbas skynė buvusius partizanus ir jų rėmėjus.

Išaiškinę organizaciją, saugumiečiai suimdavo mokinius, studentus. Tie jaunuoliai gerai laikėsi per tardymus. Retai pasitaikydavo, kad išduotų kitus dalyvius. Vos ne kiekviena mokykla turėjo savo jaunimo pasipriešinimo organizacijas.

Kai buvo suimtas ryšininkas Lydeka, mes nerimavome, kad jis gali išduoti mus. Bet jis, nors žiauriai kankinamas, nieko neišdavė.

Praėjo vasara. Spalio pradžioje suimamas gydytojas Majauskas ir jo žmona. Mes pritulome, supratome: jeigu jie išduos, greitai suims ir mus visus. Dažniausiai būdavau pas draugę Danutę. Po dviejų dienų pamatėme prie jos namų privažiuojantį automobilį viliuką – tokiais visada važinėjo čekistai. Išlipo vyrai juodais lietpalčiais. Puolėme laiptais žemyn ir pro duris, vedančias į kiemą, išbėgome į daržus, peršokome tvorą ir pasileidome bėgti šalutine gatvele. Kai atsisukome, jau pastebėję bėgančias, vyrukai puolė vytis, bet kol jie pribėgo gatvelės galą, mes buvome jau dingusios. Kitoje gatvelėje gyveno mano teta Marija – Ciocė, pas ją ir įpuolėme. Ji greitai atidarė rūselį virtuvėje, sugrūdo mus ant bulvių, uždarė dangtį, užklojo kilimėliu, pastatė ant jo suoliuką, pati atsisėdo ant suoliuko ir skuta bulves.

Saugumiečiai apieškojo kiekvieną namą. Užėjo ir pas tetą, paklausė, ar nematė dviejų mergaičių, bet teta paaiškino, kad turi tik vieną mergaitę, ir ta dabar darbe, galite užėiti vakare, kai bus namie. Apsidairę po kambarius išėjo. Dar valandą patupėjusios išlindome iš rūselio. Vakare atėjo mūsų mamos. Jos ašarodamos prašė mūsų bėgti kur nors į kaimą ar kitą miestą, pasislėpti, bet mes žinojome: jei mūsų neras, ištrems visą šeimą.

Nutarėme grįžti namo ir laukti. Kaip jau bus, taip. Jautėmės nekaltos, nieko blogo nepadariusios. Kitą dieną, einančias į gimnaziją, suėmė Danutę Smilgaitę ir jos sesutę, kuriai buvo 15 metų, ir ji nieko nežinojo.

Praėjo dar dvi nemigo ir nerimo naktys. Spalio 6-osios ryte, pabudusi labai anksti, pajutau tvyrant grėsmę. Jaučiau – kažkas tuoj turi įvykti. Dar neprašvitus į mūsų duris pasibeldė. Įėjo du vyrai juodais lietpalčiais ir liepė man rengtis. Mačiau – Mamos veidas išbalo kaip kreida, ji visa drebėjo ir pradėjo verkti. Vyrai ramino ją sakydami, kad mane išsiveža tik apklausti, nieko nereikia įdėti, galiu pasiimti knygas – leis eiti į pamokas. Mama lyg aprimo, bet jos rankos ir lūpos drebėjo.

Viliuku nuvežė į Žaliakalnį netoli Kūno kultūros instituto. Parke už medžių buvo įsikūrusi kontržvalgybos būstinė. Pasodino koridoriuje, aplink zujo rusų kareiviai, karininkai. Galų gale vienas karininkas liepė atiduoti portfelį su knygomis, laikrodžiu, žiedelį, palto diržiuką. Nusileidome laiptais į rūšį. Ten – kelios eilės geležimi apkaustytų durų. Vienas atidarė ir įstūmė mane. Buvo tamsu. Ilgai stovėjau prie durų, kol apsiprato akys. Nedidelėje kameroje nebuvo nieko, tik mūro sienos, cementinės grindys, viršuje mažas grotuotas langelis, uždengtas skarda. Aš viena. Stovėjau prisiglaudusi prie durų, kojos drebėjo. Baimė, nežinia, šaltis užvaldė visą. Buvau apsirengusi vasariniu paltuku, rudeniniais bateliais, mūvėjau šilkinėmis kojineis. Darėsi vis šalčiau ir drėgniau. Tryniau rankas. Pagaliau pavargau stovėti, atsitūpiau kamputyje, rankomis apglėbiau kelius. Buvau apimta tokio fizinio ir dvasinio šalčio, kad drebėjau visu kūnu. Nutirpo kojos, ir vėl mėginau vaikščioti.

Po kurio laiko išgirdau kažkokį garsą – lyg verksmą, lyg dejonę ar vaitojimą. Apgraubiau visą sieną, pro kurią sklido garsas, visus įdubimus, kiekvieną grublėtą griovelį.

Vaitojimas nesiliovė. Pagaliau užčiuopiau mažą plyšelį. Už sienos buvo tokia pati rūšio kamera, silpnai apšviesta. Ant cementinių grindų viduryje kameros

tupėjo gydytojas Majauskas. Jis buvo plikai nukirptas ir tiek sumuštas, kad vos pažinau. Visas veidas, galva buvo aptekę krauju, akys užtinusios, drabužiai kruvini. Rankas susiėmęs jis lingavo ir vaitojo. Rūsio prietemoje tas vaizdas ir vaitojimas buvo baisus. Pašiurpau dar labiau.

Į pirmą tardymą nuvedė tą pačią dieną. Tardytojas, jaunas kapitonas Istominas, paklausinėjo, kiek metų, kas tėvai, kur dirba, kur mokausi ir kokiai organizacijai priklausau. Kai pasakiau – jokiai, patarė gerai pagalvoti, prisiminti, prisipažinti, su kuo bendravau, jų pavardes, vardus ir datas. Jei per kitą tardymą nepateiksiu teisingų žinių, pažadėjo kitokį tardymą ir pagal kažin kokį 58 straipsnį 10 metų lagerio. Ir vėl į rūsį.

Patys pirmieji tardymai nebuvo žiaurūs, tardytojas Poliakovas norėjo pasirodyti geras, lyg ir gailėdamasis, kad tokia jauna čia patekau.

Žadėjo greitai paleisti, žadėjo pasimatymą su mama. Norėjo gerumu iškvosti, kas dar dalyvavo pagrindinėje veikloje. O kai aš nieko nežinau, ima keiktis, bartis, žada išvežti pas baltas meškas, iš kur negrišiu niekada, nepamatysiu savo motinos, supūsiu lageriuose. Bet ką daryti, kad negaliu pasakyti to, ko jis reikalauja – nežinau. Kiti tardytojai elgėsi jau kitaip. Daugelis kaltinimų – niekada negirdėti. Kaltina, kad tik kaltintų.

Tardydamas dažniausiai naktį. Gal kad niekas negirdėtų tardomųjų šauksmų, dejonių, o gal jiems įprasta dirbti naktimis. Tada, kai viskas nurimsta, miestas sumiega, kai jau nutyla viršuje kareivių žingsniai, riksmi, kai, susirietusi kamputyje ant cementinių grindų, susisiautusi į paltuką, ruošiuisi nusnausti, ant laiptų pasigirsta sargybinio žingsniai. Širdis ima drebėti, visa įsitempiu ir klausau, ar praeis, ar mano kamerą atrakins. Jei praeina pro šalį, įtampa laikinai lyg atslūgsta. Bet miegas jau išdulkėjęs. O dažnai po kokios valandos sargybinio žingsniai tikrai sustoja prie kameros durų, sužvanga raktai ir išgirstu: „Stot, išeiti iš kameros, rankos už nugaros!“, ir – į tardymą. Kiekvieną naktį apie dvyliktą ar

pirmą valandą prasideda rūsio durų varstymas, įsakymai išeiti, kareivių žingsniai, kalinių dejavimai ir šauksmai.

Po kelių dienų mane tardyti perėmė majoras Bulgakovas ir kapitonas Minčenka. Tardymas vyko rusiškai, dažnai be vertėjo, o mano žinios dar buvo menkos, ne visus rusiškus žodžius supratau. Tardytojas sėdėdavo prie stalo visada nugara į grotuotą langą, o mane pasodindavo ant kėdutės be atlošo, ji atitraukta nuo sienos, kad negalėtum atsiremti. Į akis atgręždavo stiprią stalinę lempą, kurios šviesa tiesiog plieskia į akis. Ir taip visą naktį. Patys tardytojai keisdavosi kas tris valandas. Kai pavargdavo ar jiems nusibosdavo, pasiimdavo laikraštį, skaitydavo rūkydami. Norėdavau atsistoti truputį toliau nuo kėdės kraštelio, atsipalaiduoti, nes nutirpdavo nugara, varstė skausmai, marino miegas. Bet jei tik atsipalaiduoji, tuoj pastebi ir reikia sėdėti ramiai. Šviesa tiesiog akino, akys ašarojo, rodos, kažką atiduotum, kad tik galėtum atsistoti ar nukreipti akis nuo tos prakeiktos šviesos.

Tas sėdėjimas buvo tiesiog baisus, rodės, tuojau išprotėsi. Viskas aplinkui ima skendėti lyg rūke, lyg ima plūduriuoti, akys nejučia užsimerkia, galva svyra žemyn, viskas išnyksta, ir tik smūgis grąžina į tikrovę. Kur aš? Kodėl?

Kelis kartus buvau nualpusi, nukritusi nuo kėdės, bet aplieta vandeniu vėl pasodinta. Ir visą laiką vienas ir tas pats klausimas: ar jau atsimeni? Neverkdavau, nors ašaros tarsi smaugė. Tik prieš rytą atvestai į rūsį neišlietos, ilgai tvardytos ašaros pasipila, negaliu jų sulaikyti. Turiu išsiverkti.

Iš tardymo grįžtu išvargusi, iškankinta nemigos, viskas mirga akyse, sukasi galva, norisi kristi čia ant tų cementinių grindų ir miegoti, miegoti. Bet negalima. Kameroje neleisdavo atsigulti miegoti, nes kaliniams *nepoloženo* – nepriklauso dieną miegoti. Jei bandai išsitiesti ant grindų ir pastebi už durų esantis sargybinis, tuoj rakina duris ir kelia. Todėl reikėjo ant cementinių grindų sėdėti, tupėti ar vaikščioti.

Nieko taip nenorėjau, kaip išsitiesti ant rūsio grindų ir nors valandėlę pamiegoti.

Kartais pavykdavo, bet neilgam. Šaltis ir drėgmė kausto, ir vėl vaikštau po kamerą ar tupiu kamputyje. Buvau naivi, nepatyrusi, mažai gyvenimo mačiusi, ir šis pirmas susidūrimas su gyvenimo tikrove buvo sunkiai pakeliamas. Įtikinėjau save, kad turiu būti stipri, ir ką likimas man skirs, turiu išlaikyti. Bet buvo nelengva. Didžiausias kankinimas – nemiga.

Kalėjimą visada įsivaizdavau tokį kaip čia, tik ant cementinių grindų dar pamesta šiaudų. Būtų gerai. Bet čia nebuvo net šiaudų, sėdėjau, gulėjau ant gryo cemento grindų.

Įpusėjo spalio, ir pro grotuotą langelį ėmė pūsti šaltas vėjas. Kalenu dantimis – net skamba. Kai iškviečia į tardymą, kambaryje karšta, tvanku. Atšylu, suima miegas, ir darosi nesvarbūs klausimai, tardytojas ir jo grasinimai, keiksmi. Sekundę sumerkiu akis ir „nuplaukiu“. Smarkus antausis miegus greitai išblaško; nuvirtus nuo kėdės pakelia už pakarpos, ir vėl tie patys klausimai, girdėti jau šimtus kartų, ir tie patys atsakymai. Tik ausis ir skruostas dega ugnimi – ir sielvartas, ir pyktis pripildo širdį. Jei tikiuosi antausio, įsitveriu į taburetę ir nenukrintu, bet jei ne – pliumpteliu ant grindų ir greitai keliuosi. Po tardymo reikia pasirašyti protokolą, parašytą rusiškai. Nežinau, ką ten prirašo, rusiškai gerai neperskaitau. Taip tardė visą mėnesį. Visi kaliniai tvirtina, kad baisiausias išbandymas buvo tardymas. Patekę iš namų aplinkos, gimnazijos suolų į tamsias kameras, patyrę tardytojų kankinimus, varginami nemigos, nežinios, žiauraus sargybinių elgesio, suimtieji dažnai nesuprasdavo, kas parašyta, ir pasirašydavo protokoluose. Ir dar rusiškai surašytuose. Pasirašai, kad tik greičiau į rūsį.

Vieną vakarą mus, dešimt žmonių, išvedė iš rūsio kamerų, išrikiavo prie pastato durų, rankomis už nugaros. Svyravome, įkvėpę gryo oro, svaigo galva. Visus susodino ant sunkvežimio grindų vieną už kito. Iš kraštų apstojo kareiviai su atkištais į mus šautuvais. Mūsų buvo trys moterys ir septyni vyrai. Vyrai – sumušti, veidai pilni mėlynių. Vežė per miestą. Gatvėmis vaikščiojo žmonės, girdėjosi

kalbos, muzika, dainos. Gal buvo sekmadienis, nes gyvenimas gatvėse virė. Atvežė į A. Mickevičiaus gatvėje esantį kalėjimą. Sunkiai girgždėdami, vėrėsi metaliniai kalėjimo vartai ir dundėdami užsitrenkė ilgam. Dar kartą persmelkė laisvės praradimo jausmas. Moteris suvarė į atskirą kambarėlį. Ten išrengė iki nuogumo, iškratė kiekvieną drabužių siūlelę, išvėrė batų raištelius, dirželius, ištraukė sijonų gumeles, plaukų segtukus, išpjovė sagas. Nuvedė ilgais, raizgytais kalėjimo koridoriais. Ėjome palaidais plaukais, šlepsėdamos bateliais, laikydamos sijonus. Dideliame ilgame koridoriuje juodavo metalu apkaustytos durys su masyviais užraktais. Raktais žvangindamas, kalėjimo sargas atidarinėjo sunkias duris. Išskirstė po vieną į kameras. Buvo neramu, kai prižiūrėtojas rakino sunkias metalines duris ir įstūmė į didelę 120-ąją kamerą. Stovėjau atsirėmusi į duris ir dairiausi. Kamera ilga, siaura, silpnai apšviesta vienos nedidelės, viela apraizgytos lemputės, pilna prigrūsta moterų. Jos suklaupusios meldėsi. Baigusios melstis puolė klausinėti, iš kur aš, kada suimta, raminti ir pasakoti apie kalėjimo gyvenimą. Visos po truputį susiglaudino ir padarė vietą ant grindų man. Pasiklojau savo rudeninį paltuką, po galva pasidėjau batukus, megztuką pasilikau užsikloti. Kameroje jokių gultų, visos miega ir sėdi ant grindų, pasiklojusios savo rūbus, kas kokius turi. Vienintelis baldas – kampe stovinti *paraškė* – toks katilas tuštintis, išnešamas kiekvieną rytą ir vakarą pačių kalinių. Vienas grotuotas langas, iš išorės uždengtas medine dėže, vadinamuoju *namordniku*.

Greitai atsivėrė duryse esantis langelis, per kurį kiekvienai padavė po aliuminio dubenėlį vos šiltos tamsios neskustų bulvių sriubos, nenusakomo bjauraus skonio ir kvapo. Ją valgant girgždėdavo tarp dantų, o pavalgius dar likdavo žemių. Po vakarienės susipažinau su likimo draugėmis: daugiausia tai jaunos įvairių profesijų merginos, moterys, buvusios studentės, mokinės, mokytojos, patekusios čia už ryšius su partizanais, pagrindinių organizacijų narės, bet yra ir ūkininkių, partizanų

šeimų narių. Visos neseniai atvežtos iš saugumo ar kontržvalgybos rūšių. Dažnai žiauriai tardytos, sumuštos. Po vakarienės moterys tyliai uždainavo:

Tylios ir bežadės slenka dienos čia,

O širdis vaitoja laisvės alkana.

Nieks oi nieks nežino, kiek čia tu kenti,

Kalinio dalužė oi sunki sunki.

Dainos žodžiai giliai sujaudino, ir ilgai tramdytos pagaliau prasiveržė ašaros. Parpuolusi savo vietoje garsiai užraudojau. Moterys puolė raminti, tik Verutė Tekoriūtė sulaukė jas: tegu išsiverkia – bus lengviau. Ir tikrai – ilgai lyg smaugęs gerklėje gumulas atsileido ir tapo lengviau.

Taip prasidėjo mano gyvenimas 120-oje kameroje ir pažintis su jos gyventojomis. Kauno Mickevičiaus kalėjimo kameros buvo grūste prigrūstos kalinių taip, kad nebuvo vietos gulėti, o visi kaliniai gulėjo ant grindų be jokios patalynės, visas pasiklojimas ir užsiklojimas – savi viršutiniai rūbai. Dieną gulėti negalima, tik sėdėti, gerai, kam tenka atsiremti į sieną. Prižiūrėtojas kartkartėmis stebi pro duryse esančią akutę – „vilkelį“ – ką veikia kaliniai, ar kas nemiega. Jei ką pastebi, tuoj atidaro duris ir visas sukelia ant kojų, o miegančiąją – į karcerį. Miegame tik po signalo „gulti“ ir keliamės 6 valandą po signalo „keltis“. Tada patikrinimas, visi kaliniai skaičiuojami ryte ir vakare. Pro durų langelį paduodamas maistas. Pusryčiai – 200 g. apyžalės duonos, kuri, kepama iš miežių ir avižų pabirų, visada sunki, ir šilto vandens aliuminio puodelis; pietūs – 200 g duonos ir skysta neskustų bulvių sriuba; vakare vėl ta pati sriuba, kartais pakeičiama nežmoniško kvapo žuvies sriuba, kurioje žuvies gabaliuko niekada nerasdavome – tik tą pilką skystį. Kada pietų metas, žinome iš į korpusą atvežtos sriubos kvapo – jis toks bjaurus, kad prasiskverbia ir pro storiausias duris. Į tualetą veda ryte ir vakare, o kitu laiku gamtiniai reikalai atliekami kameroje prie visų, tam tikslui ir stovi kampe minėtoji *paraškė*. Labai stengiamės, kad nereikėtų ja naudotis. Blausi

elektros lemputė kamerą apšviečia ir dieną, ir naktį. Jei kameroje labai daug kalinių, pasivaikščioti neveda, jei nedaug – kartais išveda.

Kalėjimo kiemas apsuptas betono sienomis, o plotas suskirstytas betoniniais narvais, kuriuose gali tilpti 20 kalinių. Viršuje narvas užtvertas metaliniu tinklu, kurio pakraščiais vaikščioja kareiviai, stebi, kad nepermestume į kitą gardą kokio laiškėlio. Kaliniai suka ir suka ratu tame garde 20 minučių. Tik išėjus iš troškios kameros ir įkvėpus pirmą oro gurkšnį, galva apsvaigsta, svirduliuoji, rodos, tuoj parvirsi. Po kelių minučių apsipranti, imi traukti į save gryną orą. Per pasivaikščiojimus betoniniame narve pro metalinį tinklą, kabantį viršuje, matydavome gabalėlį dangaus, retkarčiais pro virbus prasiskverbėdavo saulės spindulėlis, nušviesdamas pabalusius mūsų veidus.

Kai matau saulę, mėlyną dangaus lopinėlį, jame plaukiančius debesėlius, prisimenu laisvę, mamą, sesutes, broliukus, gimnaziją, draugus. Ir toks begalinis ilgesys sukausto krūtine. Bet dažniausiai dangus būdavo apniukęs, jame matydavome tik sunkius debesis. Arba krapnodavo lietus, vėliau jau ir sniegas. Pro viršutinius metalinius virbus įskrenda viena kita snaigė. Gaudome jas, grožimės jų ornamentais, bet jos akimirksniu išnyksta. Kai jau atsigaunu, imu kvėpuoti visa krūtine, godžiai traukiu rudenių kvepiančią orą, svaigstu nuo jo, bet jau suku kelintą ratelį betoniniame narve ir išgirstu prižiūrėtojo šūksnį, kad pasivaikščiojimas baigtas. Ir vėl ilgais koridoriais slenkame į savo tvankias kameras. Greitai praeidavo tos pasivaikščiojimo minutės. Tik, rodos, spėji įkvėpti gryno oro – jau varo atgal. Pro *namordniko* viršų galėjome matyti nedidelę dangaus dalelę. Dažnai tas dangaus lopinėlis būdavo apniukęs. Juk ruduo. Bet retkarčiais dangus būdavo giedras, ir stebėdavome dalelytę dangaus mėlynės ir baltus purius debesėlius, kurie greitai pranykdavo už storų kalėjimo sienų. Žydras dangus primindavo laisvę, namus, artimuosius, ten paliktą gyvenimą. Naktimis žvelgdamos į tamsų ruoželį tarp lango ir kalėjimo sienų, jei naktis giedra, stebėdavome danguje mirksinčias

žvaigždes, bet kitomis naktimis dangaus lopinėlis būdavo juodas, praplaukdavo tamsiai pilki debesys. Naktį pro ašaras akyse iškyla visa, kas buvo laisvėje, ir galvoju, kas laukia. Viena viltis, kad tai netruks amžinai.

Neramios kameroje dienos, bet ypač naktys, nes ne visos kalinės toliau tardomos. Tardytojai atvažiuoja naktį, pašaukia iš kameros ir veda koridoriais į tardymo kambarius. Kai naktį išgirstame raktų žvangėjimą, šaižiai veriasi kameros durys, visos pakraupsta, įsitempia kaip styga. Kurią iššauks? Ne pavarde ar vardu, o raide K ar U, ar P – tam, kad gretimų kamerų kaliniai neišgirstų pavardžių. Ta, kurios pavardė prasideda tokia pašaukta raide, keliasi visa virpėdama ir eina į tardymą. Dažnai po tardymo moterys grįžta į kamerą sumuštos, sukruvintos, mėlynėmis išmargintos. Tada pripuolusios dedame kompresus, guodžiame jas ir keikiame tuos, kurie gali taip mušti moteris, jaunas mergaites. Verutė Tekoriūtė ramino mus, sakydama, kad reikia turėti kantrybės, dvasinės stiprybės, ir mūsų kančios vis tiek kada nors pasibaigs. Ji pasakojo apie savo mokytojos darbą, literatūrą, skaitė eiles. Laiškų rašyti neleido, bet visokiais būdais sugebėdavome susisiekti su kitomis kameromis. Žinios mums labai svarbios. Jas, sumaniai paslėptas, gauname iš namų su siuntinukais. Laiškelius dažniausiai perduodavo prižiūrėtojai, papirkti mūsų artimųjų. Žinojome, kas ir kiek žmonių kalio kitose kameroje. Žinios iš kameros į kamerą perduodamos telegrafu. Visi kaliniai mokosi Morzės abėcėlės, ir tame kampe, kur nemato prižiūrėtojas, stuksenama į sieną. Iš kaimyninės kameros žinios telegrafu toliau keliauja į kitas kameras ir aukštus. Greitai ir aš išmokau kalenti į sieną. Tokiu būdu ateidavo žinių, kad po savaitės ar mėnesio Lietuvą jau išlaisvins amerikiečių kariuomenė, kad pasaulis jau žino apie trėmimus, suėmimus, kankinimus, partizanų kovas už laisvę. Mes tikėjome, tas tikėjimas ir viltis mus palaikė.

Kas vakarą po patikrinimo, kai viskas nutyla, visos kameros moterys puola ant kelių melstis. Iš šlapios duonos kiekviena pasidaro rožinį. Viena garsiai kalba

maldas, kitos pašnibždomis pritariame. Melstis prižiūrėtojai nedraudavo. Giedoti ir dainuoti neleisdavo, bet mes giedame ir dainuojame, kai žinome, kad tą dieną prižiūrėtojas geras, ir jis tartum negirdi giesmės ar dainos, nors kartais ir nubausdavo, neišvesdami pasivaikščioti. Pritildytais balsais giedame „Marija, Marija“, dar tyliau – Lietuvos himną. Malda, giesmė ar daina leisdavo trumpam užsimiršti, nedavė nusiminti, palaikė, teikė viltį ir tikėjimą stebuklu. Kas mokėjo atmintinai, skaitė eilėraščius, literatūros kūrinius, pasakojo savo istorijas, čia pat kūrė dainas ir eiles. Kamera dabar – visas mūsų pasaulis. Čia valgome, miegame, meldžiamės, kalbamės. Todėl, kai į kamerą įmetama nauja kalinė, sutinkame smalsiai, tuoj apstojame, užpilame klausimais.

Kas savaitę dar darydavo kratas. Išvesdavo iš kameros į tualetą, kamerą iškrėsdavo iki siūlelio, tada kiekvieną įvedamą atgal į kamerą iškratydavo prižiūrėtoja, atimdama viską, ką randa: adatą, peiliuką, pieštuko galelį ar popieriaus skiautelę. Mūsų drabužiai be sagų, gumų, juostelių, batai be raištelių, viskas smunka, atlapa, bet greitai išmokstame iš megztinukų apačių ištraukę siūliukus pasidaryti raištelių rūbams susisegti, radusios sriuboje žuvies ašaką, pasidarome adatą drabuželiams susisiūti. Radę per kratą atima, išnarsto raištelių, atima *rožantėlius*, pasidarytus iš duonos, bet mes ir vėl vejame ir minkome. Išmokome, nuvestos į tualetą, greitai apsiprausti, išsiskalbti savo rūbelius.

Pasimatyti su namiškiais ir gauti laiškų tuo laiku visai neleisdavo.

Ilgai vienoje kameroje nelaiko, kad kaliniai nesusigyventų, todėl teko daugelyje kamerų būti, daug žmonių jose sutikti, pažinti, prisiklausyti įvairių istorijų, pasakojimų, biografijų. Buvau perkelta į nedidelę kamerą, kurioje būtų turėję kalėti keturi žmonės, o mūsų sugrūdo net penkiolika. Nors dabar žiema, už lango šaltis, bet mes tvankioje kameroje tiesiog dūstame nuo oro trūkumo. Nėra kur kojos pastatyti. Miegam *valetais* arba vienos miega išsitiesusios, kitos tuo metu sėdi kojas prie savęs pritraukusios. Taip paeiliui pailsime. Šioje kameroje gavau pirmą

siuntinį iš namų. Kai pamačiau ant maišelio sesers Aldonos ranka užrašytą mano vardą ir pavardę, apėmė toks jaudulys, širdis plakė lyg pašėlusį, visa virpėjau iš susijaudinimo, rankos drebėjo. Kai prižiūrėtojai naršė, kratė kiekvieną daiktėlį, laužė kiekvieną džiūvėsėlį, sausainiuką, pjaustė lašinių gabaliuką, purtė, draskė visus drabužėlius, jaučiau baisią skriaudą, karštis tiesiog degino krūtinę: mačiau, kaip viskas buvo gražiai, tvarkingai ir su kokia meile sudėta, tikriausiai kiekvienas daiktelis mamos išbučiuotas ir ašaromis aplaistytas. Žinojau, kaip Mamai sunku suruošti siuntinuką, juk dirbo ji viena, o visi keturi vaikai mokėsi. Mama dirbo nuo ryto iki vėlaus vakaro, todėl siuntinius į kalėjimą visada atnešdavo Aldona. Ji tada mokėsi kooperacijos technikume. Prie kalėjimo vartų nuo ankstyvo ryto jau stovėdavo didžiausios eilės perduoti siuntinius.

Ji keldavosi dar naktį, kad prieš paskaitas galėtų atiduoti siuntinuką. O buvo jau žiema, šalčiai spigino, kartais ji taip sušaldavo, kad negalėdavo išlaikyti pieštuko pasirašyti atiduodama siuntinį. Ir visada stovėdavo nosisukusi į mūro sieną – labai bijodavo, kad kas nepamatytų jos prie kalėjimo vartų ir nepraneštų technikumui, jog šeimoje yra represuotų, ir jos nepašalintų. Stodama į technikumą mokytis buvo parašiusi, kad tėvas miręs, ir turi tik vieną seserį. Siuntinius kaliniams išduodavo kalėjimo koridoriuje. Ant stalo siuntinį iškratydavo, po vieną daiktėlį iščiupinėdavo, sulaužydavo, išmaišydavo, kad nepatektų koks nors laiškėlis ar kitaip perduodama žinutė. Gautas iš namų siuntinys labai sujaudindavo. Kiekvieną daiktėlį, neseniai liestą mylimų žmonių rankų, bučiuoju, glaudžiu prie veido, krūtinės, ir nežmoniškas ilgesys spaudžia širdį. Gavusios siuntinį kalinės dalijasi su kitomis.

Prisimenu 20-ą kamerą, kuri buvo rūsyje. Čia langas aukštai palubėje, ir nematome nė to dangaus lopinėlio; nors kameroje nėra labai šalta, daug moterų, prikvėpuojame, bet naktį miegant nuo cementinių grindų sklinda drėgmė. Mes, trisdešimt moterų, susigūžusios ant cementinių grindų, pasitiesusios tik savo

drabužėlius, tyliai kiekviena pasakojame savo istoriją. Jauna graži moteris Aldona vis prisimena savo trejų metų sūnelį, paliktą tėvams. Jos vyras žuvo miške, ją suėmė, tėvus išvežė į Sibirą, o kur dabar sūnelis? Pasakoja jau kažin kelintą kartą ramiai, neverkdama, tarytum ne jai taip atsitiko, o mums kiekvieną kartą byra ašaros. Iš atminties skaitome eiles, kuriame naujas apie kalėjimą, kalinio dalią, miško brolius, paliktus namus, miškus, laukus ir pievas. Dažnai matau ašaras moterų akyse, bet tik akimirką, nes verkti ir dejuoti čia nepriimta. Ir dainuojame dainuojame. Žinoma, tyliai, kad prižiūrėtojai nenubaustų. Graudi melodija nuneša į laisvę, į namus, pas artimuosius, užplūsta vaikystės prisiminimai. Naujų į kamerą atvestų kalinių puolame klausinėti, kaip ten, laisvėje. Širdžiai brangi kiekviena menka žinutė. Po 10 valandos – *otboj* (laikas ilsėtis), bet mes dar ilgai šnabždamės, dalijamės įspūdžiais, praeities prisiminimais. Kartais išbudusi naktį bijau atmerkti akis, atrodo, kad kamera, grotuotas langas, cementinės grindys, sargybinio žingsniai už durų yra tik klaikus sapnas.

Kai kurie prižiūrėtojai nėra blogi, per juos mes perduodame pirmus laiškėlius į laisvę, gauname mažą galiuką pieštuko ar popieriaus skiautelę. Jie, vesdami pasivaikščioti, mums perduoda iš namų kelių žodžių laiškėlius ir paima iš mūsų laiškėlius namo. Žinoma, namiškiai jiems atsilygina. Kokie brangūs tie keli žodžiai! Kai prižiūrėtojas syki, iškvietęs *na bukvu U*, prie durų įspraudė į delną pirmą laiškėlį iš namų, skaičiau pasislėpusi gal šimtą kartų, glaudžiau prie veido, bučiavau, laisčiau ašaromis. Tokie prižiūrėtojai stengiasi nematyti, kai meldžiamės, negirdėti, kai dainuojame, ne per daug purto siuntinius. Tačiau daugiausia buvo labai kruopščiai vykdančių savo pareigas: tokie stengėsi kiek galėdami laikytis režimo, už kiekvieną „nusikaltimą“ baudė visą kamerą, uždrausdami siuntinius, sodino į karcerį, baudė neišvesdami pasivaikščioti. Ir jei uždraudžia gauti siuntinius, tada mūsų mamos, seserys gal iš paskutiniųjų, nutraukdamos nuo kitų šeimos narių paskutinį kąsnį, suruošusios siuntinį, atstovėjusios šaltyje prie

kalėjimo vartų didžiausią eilę ir neatidavusios siuntinio, eina springdamos ašaromis, kankinamos nežinios: kodėl nepriėmė? Gal jau išvežė? Kitą dieną vėl eina; vėl neša siuntinį, vėl stovi ilgiausią eilę, ir gerai, jei bausmė jau baigėsi – tada priima, o jei ne – vėl grįžta raudodamos.

Mane perkėlė į 112-ąją kamerą. Ten kalėjo Kaune sugaudytos grupuotės „Juodosios katės“ narės. Apie jas buvome girdėjusios visokių baisių dalykų. Šioje kameroje buvo vieneri dviaukščiai gultai, ant jų gulėjo pačios svarbiausios „kačių“ vadės. Visos „katės“ buvo jaunos, daugiausia kalbančios rusiškai. Prisiglaudžiau netoli nuo durų kamputyje ir tyliu. Iš pradžių mane smalsiai apžiūrinėja, pakrato mano daiktus; kadangi nieko įdomaus neturiu, palieka ramybėje. Vakare pradėjo pasakoti savo nuotykius, kaip, ką ir kur plėšė, mušė, apgaudinėjo, žudė. Jos keikėsi bjauriausiais triaukščiais keiksmais, šūkavo, dainavo *blatnyjū* ir rusiškas kalinių dainas, žvengė nesavais balsais ir vis pasakojo nuotykius iš vagių gyvenimo. Viena, pati seniausia, pasakoja, kaip kapinėse jų vyrai atkasinėjo kapus, o ji maustė nuo lavonų žiedus ir lupo auksinius dantis. Visos žvengia, pilvus susiėmusios, ir kiekvieną žodį palydi baisiais rusiškais keiksmais. Kaip aš jų bijojau! Sėdžiu visa pašiurpusi ir visą naktį nesumerkiu akių – taip bijau tų „kačių“, ypač tos senės, lupusios dantis. Širdį, rodos, gniaužia stiprūs kažkieno pirštai. Stengiuosi atskirti save nuo tos klaikios kameros, nuo šitų baisių žmonių, nuo kalėjimo, į kurį mane įmetė likimas. Galvoju apie namus, pavasarį, draugus. Taip gelbėjusi nuo vienatvės, kovuju su baime, neviltimi. Juk neturiu kam pratarti žodžio. Nenorėjau klausytis jų pasakojimų, jų keiksmų.

Kitos dienos popietę mane iškvietė į koridorių atsiimti siuntinio. Gavau juodos duonos džiūvėsių, kotletų, mamos keptų sausainiukų ir šližikų, nes buvo dienos prieš Kūčias. Atsinešiau siuntinį į kamerą. Visos „katės“ pritilo ir smalsiai žiūrėjo į mane. Žinojau – jeigu neatiduosiu siuntinio, vis tiek atims ir dar primuš. Patiesiau skarelę vidury kameros, padėjau siuntinį ir paprašiau vaišintis. Akimirką visos

tylėjo ir žiūrėjo į išdėstytą maistą, paskui staiga puolė iš savo vietų, susėdo viduryje kameros ir ėmė šlamšti viską, ragindamos ir mane. Valgiau kaip ne savo dantimis, sunkiai galėjau praryti kąsnį: žinojau, kaip sunkiai mama ruošė šį siuntinį, kaip su meile džiovino džiovėsius, kepė sausainiukus, *šlīzikėlius*, dėjo kiekvieną daiktėlį aplaistydamas ašaromis. O dabar vagilkos čepsi žvengdamos, pasigardžiuodamos viską ryja. Kas darėsi mano širdyje, negaliu nei apsaityti, nei aprašyti. Viską surijusios, man palaisvino geresnę vietą viduryje kameros, vadino Janočka ir žadėjo, kad šiame kalėjime ir etapuose manęs niekas nenuskriaus – jos mane globos visur ir visada. Vieną vakarą kameroje staiga užgeso šviesa, drebėjau, net dantys kaleno, gaudžiau kiekvieną garselį, vėl užsidegus šviesai ilgai negalėjau užmigti, o užmigus persekiojo slogūs sapnai. Rodos, kad ir prižiūrėtojai tų „kačių“ bijojo: niekada nedraudavo joms garsiai dainuoti, šūkauti, nesikišdavo, jei jos skriausdavo kitas kalines, gal įmestas pas jas paauklėti. Toje kameroje praleidau Kūčias ir Šv. Kalėdas viena su savo mintimis, atsirėmusi į šaltą kalėjimo sieną, be savų, be Kūčių stalo, su man labai svetimais žmonėmis, girdėdama tik keiksmus ir begalinėje baimėje. Visa laimė, neilgai ten teko būti, tuoj po Kalėdų perkėlė į normalių žmonių kamerą. Šalia manęs įsitaisė jauna moteris. Įsikalbėjome. Pasakojo, kad vyras žuvo miške, namie pas senelius palikusi dukrytę. Labai jos ilgisi. Ne vieną naktį atsidaro durys ir iškviečia Nijolę tardyti. Grįžta paryčiais sumušta, užtinusiomis akimis, šlapiais rūbais. Bet niekada nesiskundžia, neverkia. Atrodo, viskas, kas vyksta, taip ir turi būti. Vieną vakarą taip užsinoriu mamos, taip suspaudžia širdį, kad kažkoks gumulas spaudžia gerklę. Sukūkčioju. Ponia Nijolė paglosto ranką. Visada atsimink, sako ji, donkichotišką priesaką: „Ieškok mirty gyvasties, kelio iš užburto rato. Laisvės – tolimoje trentyje. Ieškok ligoje sveikatos.“ Tuos jos padeklamuotus žodžius vėliau dažnai sau kartočiau ir kartočiau, kai būdavo taip sunku, kad, rodės, neišgyvensiu.

Naujieji metai, ir ruošiamės juos sutikti. Po vakarienės kas ką turėdamos susidedame ir pavakarieniaujame kartu dar kartą. Pasimeldžiame, tyliai dainuojame – taip palydime senuosius metus. Viena iš mūsų turi nugvelbusi laikraščio skiautelę, o kita – rūkanti – degtukų, tad nutariame paburti. Kai jau nuskamba *otboj*, ir visos sumiega, mūsų būrelis susispiečia į mano vietą, uždegame popieriaus gabalėlį ir iš šešėlio ant sienos buriame savo likimą. Staiga su didžiausiu trenksmu atsidaro durys, įgriūna prižiūrėtojas ir jaunas piktas karininkas. Visos kaip pabaidytos vištos puola į savo vietas, tik aš lieku, rankomis plodama degantį popierėlį. Visa kamera sukeliama ant kojų, daroma krata, o mane, esą labiausiai nusikaltusią, kaip stoviu su viena suknete įmeta į karcerį. Karceris – tai 1,5 m pločio ir 2 m ilgio nekūrenama patalpa rūsyje. Visiškai tuščia, tik kampe *paraškė*. Grindys, sienos cementinės, langas labai aukštai, visiškai užkaltas medine dėže, sienos labai storos, todėl plati palangė leidžiasi nuožulniai žemyn. Labai šalta. Iš pradžių dar galiu kentėti. Imu skaitinėti anksčiau čia kalėjusių sienose išbraižytus vardus, pavardes. Tupiu kamputyje susirietusi. Išsitiesiu ant cementinių grindų ir bandau numigti, tačiau nepavyksta. Šaltis kausto kūną. Kai šaltis nugali visai, imu vaikščioti: suku po nedidelę patalpą ratais. Ir tai negelbsti, tada šokinėju. Pavargstu, patupiu kampelyje prie durų, kur ne taip pučia vėjas, ir vėl šokinėju. Kalėjimas miega. Tik karcerio kaliniai, negalintys užmigti dėl šalčio, vaikščioja, šokinėja, ir už durų girdisi lėti prižiūrėtojo žingsniai. Taip sutinku 1946 metus. Girdžiu, kaip laisvėje šauda salvės. Naujieji metai. Keista, bet nieko nejaučiu, nieko negalvoju, nejaučiu liūdesio, nuoskaudos. Tupiu kamputyje tuščia širdimi ir tik noriu sušilti. Pagaliau sugalvoju. Ropščiuosi ant palangės, įsitveriu groty, pasisuku, atsisėdu ir čiuožiu žemyn. Ir vėl lipu ir čiuožiu. Taip truputį sušyly. Visą naktį šokinėju, čiuožinėju. Pavargstu – patupiu, ir vėl. Bet šaltis vis tiek kausto visą kūną. Jaučiu, kad dažnai atsiveria duryse akutė, ir prižiūrėtojas stebi, bet nieko nesako. Pagaliau begalinis nuovargis nugali, trumpam prisnūstu. Pabundu nuo

raktų skambesio, šaižaus metalinių durų vėrimo. Sąnariai sustingę, visas kūnas dreba. Pagyvenęs prižiūrėtojas liepė išeiti iš karcerio. Koridoriuje šilta. Jis ilgai žiūrėjo į mane, stovinčią prisiglaudusią prie sienos ir visą tirtančią iš šalčio, ir lingavo galvą. Pagaliau pasodino ant savo kėdutės, atnešė puodelį karštos arbatos, bandelę. Pats stovėjo, žiūrėjo, kaip geriu arbatą, šildausi rankas į karštą puodelį. Ir man atrodė, kad jo akyse suspindėjo ašaros. Palaikė koridoriuje gerą valandą ir vėl uždarė karceryje. Dabar man buvo šilčiau, gera širdyje ne tik nuo karštos arbatos, bet ir nuo to pagyvenusio žmogaus užuojautos ir gerumo. Pro grotuotą langą matau blausią šviesą. Švinta. Atėjo Naujųjų metų rytas.

Po paros karcerio grįžusi į kamerą radau neseniai suimtų moterų, kurios atnešė žinių iš laisvės. Jos pasakojo, kaip vyksta pasipriešinimas, kaip gyvena žmonės, kas išvežtas, kas suimtas, kad per „Laisvės“ radiją pranešama apie greitą Lietuvos išlaisvinimą. Tos žinios suteikia viltį. Taip sunkiai slinko dienos kalėjime, mėtomai iš kameros į kamerą, sklendant gandams, gyvenant viltimis, savo susikurtomis svajonėmis, meldžiantis ir tikintis stebuklo, laukiant nesulaukiant išsigelbėjimo.

1946 vasario 13-ąją prasidėjo mūsų teismas, kuris vyko Kaune Kęstučio gatvėje esančiame karo tribunole. Teisėjai, prokurorai – rusai. Čia susitikome visi keturiolika mūsų bylos dalyvių. Nors kalbėtis teismo metu neleido, vis tiek ištarėme po vieną kitą žodį. Į teismą mus surikiuotus viduriu gatvės vedė ginkluoti kareiviai. Mūsų artimieji, iš prižiūrėtojų sužinoję apie teismą, jau laukė gatvėje. Pirmą kartą po penkių mėnesių pamatau mamą, sesutes. Jos verkia, šaukia vardu. Mes tik pamojavome, kalbėtis sargybiniai neleido. Pirmame aukšte mus, visus keturiolika, susodino ant suolų, prie raudonai apdengto stalo susėdo trys rusų karininkai: pirmininkas majoras Ivanovas, nariai majoras Dzisokas, leitenantas Budanovas ir prokuroras majoras Terechinas. Teismas vyko rusų kalba. Pirmą dieną pirmininkas ilgai skaitė kaltinamąjį aktą. Prasidėjo nuobodi apklausa – vėl

kaip tardymas. Kiekvieną pasistatę klausinėja valandų valandas, vis liepdami prisipažinti. Vyrai, gerai mokėję rusiškai, labai kirtosi, ginčijosi su teisėjais, sekretorius užrašinėjo, bet ką – niekas nežino, kas jam buvo liepta, tą ir užrašinėjo. Teismas vyko 3 paras. Nuo 10 valandos ryto iki vėlyvos nakties, beveik iki paryčių. Viskas girdėta, ėmė nenumaldomas miegas. Ir turėjome tik vieną norą – kad greičiau pasibaigtų. Kaip ir visiems, mums buvo duotas paskutinis žodis. Nebuvome nuolankūs, pasigailėti neprašėme. Vasario 16 dieną mums buvo perskaitytas nuosprendis: visi buvome nuteisti pagal Sovietų Sąjungos baudžiamojo kodekso 58 straipsnio 1a ir 11 punktus 10 metų pataisos darbų lageriuose ir 5 metams tremties be teisių, konfiskuojant visą kilnojamąjį ir nekilnojamąjį turtą. Nuosprendį išklusėme ramiai, abejingai, su palengvėjimu, kad galų gale ta komedija pasibaigė. Netikėjome, kad reikės visą bausmę atlikti. Tada tikėjomės: greitai laiku Lietuva bus Amerikos išvadauta iš okupantų, ir mes būsime laisvi.

Kol vyko teismas, mūsų artimieji visas dienas ir naktis budėjo gatvėse, kad pamatytų mus vedamus. Mama trims dienoms atsiprašė iš darbo. Priešais karo tribunolą kitoje gatvės pusėje stovinčio namo antrame aukšte buvo valdiška įstaiga, jos darbuotojai leisdavo mūsų artimiesiems dieną žiūrėti pro langą į teismo salę. Nors gerai nematė, bet savąjį atpažinti galėjo. Taip jie nemiegoję, nevalgę budėjo ištisas paras, kol mus teisė. Įstaigos darbuotojos patikėdavo raktus mūsų artimiesiems ir nakčiai. Mūsų mamos, seserys, tėvai, žmonos prilipę prie langų išbūdavo visą naktį. Manau, jiems buvo sunkiau ir baisiau nei mums. Vedami į kalėjimą, paskutinį kartą pamojavome savo verkiantiems artimiesiems. Ir vėl užsitrenkė kalėjimo vartai.

Po teismo visos iš bendros bylos buvome suvestos į vieną kamerą antrame aukšte. Nors ir čia langai buvo su *namordnikais*, bet virš jų matėsi dangaus lopinėlis su kartais praplaukiančiais debesėliais, o giedrą dieną vakarop nušvisdavo

saulės spindulėlis. Gyvenimas čia buvo įdomesnis ir įvairesnis, nes kalėjo daugiausia studentės, mokinės, mokytojos. Kaip ir anksčiau, iš atminties ištraukusios deklamuodavome eiles, skaitėme literatūros kūrinius. Net suvaidinome „Eugenijų Oneginą“. Mūsų bendrabylės Eugenija Šimanskytė ir Danutė Cirtautaitė buvo lietuvių literatūros studentės, jos ir rengdavo literatūrinės valandėlės. Poteisminėje kameroje režimas buvo švelnesnis. Prižiūrėtojai leido dieną prigulti, melstis, dainuoti, giedoti. Dabar jau nešaukė į tardymus, teismus. Žinojome savo bausmes, gautus metus. Vėliau visas pervedė į didelę etapinę kamerą. Į ją vedė ir vedė moteris jau po teismo, grūdo ir grūdo vieną ant kitos. Bet mes jau buvome drąsesnės. Iškūlėme langą, per jį numušėme *namordniką* – jis pasviro į šoną. Langas išėjo į siaurą gatvelę už kalėjimo tvoros. Mūsų artimieji, iš prižiūrėtojų sužinoję, kad ruošiamas etapas, visą laiką sukiojosi apie kalėjimą. Prasidėjo pasimatymai. Mūsų mamos, seserys, broliai atsistodavo tos siauros gatvelės tarpuvartėje taip, kad sargybinis jų nematytų, o ta, kurios namiškiai atėję, užsikardavo ant palangės ir per lango plyšelį galėjo pasakyti vieną kitą žodį ar susirodyti pirštais. Pasakydavome adresus tų, kurie dar nežinojo tos pasimatymo vietos, ir kitą dieną jau kitos kalbėjosi su savo tėvais ar mylimaisiais.

Atsimenu jauną, labai gražią p. Nikolskienę, kurios vyras buvo suimtas, o jos mažas, gal 4 metų, sūnelis ateidavo kartu su teta, stovėdavo tarpuvartėje ir mamai modavo rankute. Po to pasimatymo ji verkėdavo parkritusi ant grindų. Per tuos pasimatymus namiškiai sužinojo, ko mums reikia ruošiantis į etapą. Gavau šiltas pirštines, kojines, šaliką, aulinukus, gabalėlį lašinių, duonos džiovėsių. Taigi etapui buvau pasirengusi. Neilgai trukus visi daiktai ir rūbai buvo sukišti į dezinfekcinę kamerą, o mes nuogos drebedamos didelėje salėje laukėme, kol atiduos drėgnus nuo garų rūbus, vilkomės drėgnais ir, apstatytos sargybiniais su automatais ir šunimis, buvome rikiuojamos po penkias dideliame kalėjimo kieme į etapą. Sargybiniai įspėjo: jei kas žengs žingsnį į šalį, bus nušautas neperspėjus.